

COMUNA BRAZII

Denumiri

Brazi: Satu Rău, Szatero, Szaturoraj, Szaturo, Szatul Reo, Felsoray, Alsoray

Buceava-Șoimuș: Szollymos, Solymos, Solimosbucsa, Solimosfalwa.

Iacobini: Zoldes, Zeldes, Zeldesel, Zeldisor, Zeldefalu, Zewldes.

Mădrigești: Modirzest, Madrizesty, Madarsak, Madarsagfalwa, Felsomagyarest

Secaș: Szakas, Szakacs, Alsoszakacs, Zekas, Kezepszew, -Zykas

Repere geografice

Coordonate geografice: 46.11.38 latitudine nordică și 22.19.39 longitudine estică.

Așezare: Comuna Brazii este așezată în sudul depresiunii Gurahonț la poalele vestice ale Măgurii Ciungani și poalele nordice ale masivului Husu, în bazinul hidrografic al râului Sighisoara, fiind formată din satele Brazii, buceava- Șoimuș, Iacobini, Mădrigești și Secaș. Comuna este traversată de drumul județean 708, pe o lungime de 17 kilometri, drum care face legătura între Valea Crișului Alb și Valea Mureșului. *Suprafața-* 121,67 kmp. Altitudinea - 255 m

Istoric

Prima atestare documentară: **Brazii** în 1479, Buceava –1439-1441 ca făcând parte din domeniul Șiriei, Iacobini din 1439, domeniul Șiriei, danie către Gh Brancovici, Mădrigești – 1441 și Secaș - 1439-1441.

La locul numit „Cotul Zeldișului, s-au descoperit câteva piese izolate aparținând neoliticului mijlociu. Într-o cariera de piatră de pe teritoriul satului s-a găsit un topor de piatră din epoca neolitică. De pe teritoriul satului Iacobini provine un topor mare din piatră, din epoca neolitică. La punctul „Cetățuie, de pe teritoriul Mădrigeștiului, au fost culese în 1974 fragmente ceramice aparținând culturii Coțofeni. Pe drumul spre Slatina au fost găsite în 1973 șase monete dacice de argint și aramă. Pe valea pârâului Dolcești există o mină care prezintă interes arheologic.

Stăpânii feudali:

Brazii este menționat într-un act din 1510 ca făcând parte din domeniul Vărădiei, în 1551 din domeniul Petrovics, în 1555 din domeniul Losonczy. În 1612 Brazii este dania principelui Gabriel Bathory. Din 1732 intră în domeniul Mutina, pentru ca din 1760 să aparțină Erariului (instituție a statului austriac). În 1819-1821 erariul vinde domeniul familiei Hampl.

Buceava. În prima atestare documentară din 1439-1441 este menționat ca aparținând domeniului Șiriei, deținut de Gheorghe Brancovici. În 1493 este menționat cneazul Ștefan din Buceava. La 1732 intră în posesia ducelui de Modena, după care în 1760 revine Erariului. În 1797-1801 Erariul vinde familiei Institoris.

Iacobini. În 1439 face parte din domeniul Șiria care este făcut danie lui Gheorghe Brancovici. Din 1441 face parte din domeniul Marothy, apoi din 1445 din domeniul lui Iancu de Hunedoara. În 1464 aparține domeniului Bathory. În 1650 face parte din domeniul cetății Ineu. În 1732 intră în componența domeniului Mutina. Revine Erariului în 1760 care oferă satul spre vânzare în 1792.

Mădrigești. În prima mențiune documentară din 1441 este menționat ca făcând parte din domeniul Șiriei. În 1455 face parte din domeniul lui Iancu de Hunedoara iar în 1464 din domeniul Bathory și în 1552 din domeniul Losonczy. În 1630 aparține domeniului Peretsenyi. Din 1732 face parte din domeniul Mutina dar revine Erariului în care vinde domeniul în 1819.

Secaș. În 1441 este donat lui Gheorghe Brancovici.. Din 1477 intră în domeniul Banffy iar în 1506 face parte din domeniul Hunedoarei. În 1612 aparține domeniului

Keresztessy, în 1649 domeniului Beniczky. Intră în 1732 în componența domeniului Mutina. Revine erariului în 1760, care oferă satul spre vânzare în 1819.

Evenimente.

La începutul secolului al XIX-lea satul Brazii a fost mutat pe actuala vatră la poalele „Deluțului”. În anii 1782-1784 au loc frământări ale iobagilor în legătură cu confiscarea pădurilor de către nobili. La Mădrigești vor acționa și lotri conduși de Petru Baci. Răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan din toamna lui 1784 va cuprinde și satele comunei. La Secaș se va organiza un important domeniu nobiliar (Alodiu).

În anii 30 ai secolului al XIX-lea are loc un exod masiv de locuitori din Buceava, Șoimuș, Mădrigești, Satu Rău, Iacobini spre Podgoria Aradului. La Iacobini sunt semnalate împotriviri la recrutările declanșate de revoluționarii maghiari în vara anului 1848. La Buceava-Șoimuș sunt executați 1 preot, 1 învățător și un pădurar de armata revoluționară maghiară. Buceava s-a aflat între cele 13 sate cărora li s-a dat foc de armata revoluționară maghiară și a ars complet. Locuitorii din Brazii și Iacobini se solidarizează cu memorandiștii români considerând că „orice osândă s-ar da fruntașilor naționali judecați la Cluj e osândă a neamului întreg”. Din delegația care s-a dus la Viena cu memorandumul au făcut parte și delegați din Iacobini. În 1920, la Satu-Rău (Brazii) țărani atacă conacul băncii croate iar la Buceava proprietara Maler Barcii. La Secaș legionarii atacă în 21 ianuarie 1941 postul de jandarmi.

Demografie.

Brazii: 1715-1720 – 3 familii; 1742 – 8 familii; 1747 – 13 familii; 1771-1786 – 41 familii; 1828 – 52 familii. În număr de locuitori: 1851- 517 locuitori; 1857 – 335; 1869 – 322; 1880 – 243; 1890 – 249; 1900 – 263; 1910 – 276; 1922 – 240.

Buceava. La conscripția din 1525 9 familii la Buceava și – 20 familii la Șoimuș; 1771-1786 – 3 familii; 1828 – 60 familii. În număr de locuitori: 1857 – 510; 1869 – 496; 1880 – 563; 1890 – 484; 1900 – 560; 1910 – 487; 1922 – 484.

Iacobini: 1525 – 8 familii, 1715-1720 5 respectiv 3 familii; 1742 – 15 familii; 1747 – 22 familii; 1771-1786 – 48 familii; 1828 – 110 familii. În număr de locuitori: 1851 – 370 locuitori; 1857 – 706; 1869 – 681; 1880 – 605; 189- 564; 1900 – 597; 1910 – 614; 1922 – 520.

Mădrigești: 1519 – 9 familii; 1715-1720 – 5 respectiv 4 familii; 1742 – 5 familii; 1771-1786 – 51 familii; 1828 – 9 familii de țărani și 6 familii de meșteșugari. În număr de locuitori: 1857 – 537; 1869 – 523; 1880 – 546; 1890 – 596; 1900 – 757; 1910 – 616; 1922 – 571.

Secaș: 1525 – 11 familii; 1720 – 6 familii; 1742 – 9 familii; 1746 – 14 familii; 1771 – 75 familii; 1800 – 98 familii; 1828 – 115 familii; În număr de locuitori: 1857 – 576; 1869 – 610; 1880 – 502; 1890 – 555; 1900 – 578; 1910 – 560; 1922 – 560;

Populația în toate satele comunei: 1930 – 2139 locuitori; 1966 – 2022 locuitori; 1977 – 1763 locuitori; 1992 – 1508 locuitori; 2002 1417 locuitori; 2011 – 1155 locuitori, din care români 98,4 la sută.

Economie și societate

Satele comunei Brazii au fost la origine de tip împrăștiat și s-au constituit în crânguri unde inițial de multe ori exista o singură familie. La Iacobini și Șoimuș-Buceava existau în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea cuptoare de arderea varului. În a doua jumătate a secolului al XIX-le a existat o mină de mangan la Buceava-Șoimuș. Pe lângă agricultură, industria materialelor de construcții, industria exploatării și prelucrării lemnului au avut ponderi importante în economia comunei. CAP Brazii „Unirea” a fost constituit 19 noiembrie 1961.

Biserica

Biserica ortodoxă: Până în 1844 documentele nu consemnează existența unei biserici în localitatea Brazii, credincioșii frecventând lăcașul de cult din parohia Iacobini. După mutarea satului pe vatra actuală, în anul 1866 s-a construit actuala biserică din lemn care poartă hramul „Adormirea Maicii Domnului”. Biserica a deținut și o frumoasă colecție de icoane pe sticlă, acum în colecția mănăstirii din Gai. La Buceava este menționat în 1525 un preot cu numele Iankul iar în sat exista o biserică din lemn. Biserica actuală datează din secolul al XVIII-lea. Tradiția menționează că actuala biserică ar fi fost cumpărată în jurul anului 1865 de la parohia Iacobini. Biserica a deținut o frumoasă colecție de icoane prăznicare.

În urbariul cetății Șiria din 1525 este amintit printe contribuabili preotul Teodor Stan din Zeliș (**Iacobini**). La Iacobini exista o biserică de lemn deja veche în 1755 cu hramul „Sfântul Nicolae”. În anul 1775 este sfințită noua biserică din lemn cu hramul „Sf. Teodor Tiron”, așezată pe o colină din capătul Uliței de Sus care poartă denumirea „Morminții vechi”, dar este vândută în anul 1865 satului Buceava. Actuala biserică a fost construită din piatră, în anul 1861, și poartă hramul „Sf. Teodor Tiron”.

La **Mădrigești** încă în prima jumătate a secolului al XVIII-lea exista o biserică edificată în mod cert din lemn. În anul 1804 este înlocuită cu actuala biserică din lemn cu hramul „Sf. Mc. Gheorghe”. De la biserica veche au fost mutate în cea nouă icoanele împărătești pictate în 1777 de zugravul Iosif. Un exemplar din Cazania lui Varlaam a fost semnalat și la Mădrigești. În 1755 este menționată existența unei vechi biserici de lemn la Secaș, cu hramul „Sf. 40 Mucenici”, înlocuită în anul 1837 cu biserica actuală edificată din piatră, cu hramul „Podorârea Sf. Duh”.

Învățămintul

Mădrigeștiul avea o școală încă din 1786, înființată ca urmare a Deciziei Comisiei Aulice din Imperiul Austriac. În circumscripția școlară Bontăști frecventau, în anul școlar 1790-1791, și copiii din Secaci, Mădrigești, Șoimuș, Buceava, Brazii. În anul școlar 1818-1819 este menționat la Secaș învățătorul Teodor Mihulin, care avea 42 elevi. În anul școlar 1843-1844 la Secaș au frecventat școala 10 elevi din 56 copii de vârstă școlară. La Iacobini în anul școlar 1822-1823 frecventau școala 16 copii diligent și 19 neglijent, iar în 1852 frecventau școala 46 elevi. La Buceava-Șoimuș, în același an, un singur elev mergea la școala din Iacobini. La Secaș, în 1852, existau 49 elevi, la Mădrigești 40 și la Brazii 38. Localul școlii din Mădrigești a fost construit în 1872.

Conscripția școlară din 23 septembrie 1864 dă pentru școlile comunei următoarea situație: Iacobini – frecventau școala 21 copii din 80 de vârstă școlară; Mădrigești – 17 din 62; Secaș - 27 din 81; Buceava-Șoimuș - 7 din 33. În 1877 școala din Brazii funcționa într-o clădire închiriată, iar cheltuielile de întreținere erau suportate de românii din sat. Învățătorul Traian Vesa din Brazii primea ca salariu 80 de florini anual și diferite bunuri în natură.

Școala din Buceava-Șoimuș funcționa în 1877 într-o clădire închiriată. Învățătorul Teodor Florescu absolvise numai cursurile triviale, fiind salarizat cu 80 de florini și bunuri în natură. În 1877 în școala din **Iacobini** preda învățătorul Petre Popovici, salarizat cu 170 de florini și diferite bunuri în natură. În 1877 învățătorul Demetriu Popovici, dascăl în Mădrigești, era salarizat cu 100 de florini și bunuri în natură.

Localul școlii din **Secaș** a fost construit în 1871. În 1877 învățătorul Ignatie Aramă primea un salariu anual de 100 florini și bunuri în natură.

În anul 1910 la Brazii erau 35,50% știutori de carte; Iacobini – 34,03%; Mădrigești – 18,22%; Școala din Brazii încetează a mai funcționa după aplicarea Legii Aponyi din 1907. Școlile din satele comunei Brazii vor rămâne confesionale până după Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. După 1920 vor funcționa școli de stat românești de 4 clase. În perioada comunistă a funcționat o școală de 8 clase la Brazii. În anul 2017 funcționau 3 grădinițe de copii și 3 școli, dintre care 2 de patru clase la Secaș și Mădrigești și una cu 8 clase la Iacobini. Exista și un cămin cultural cu filiale în sate.

Tradiții și obiceiuri

Comuna Brazii aparține zonei Zărand și subzonei Gurahonț din perspectivă etnografică. Există foarte mici deosebiri în datini, port, dans, lucrături populare față de Gurahonț.

În parcul care înconjoară clădirea primăriei, care funcționează într-un vechi conac, se găsesc câțiva brazi seculari de la care derivă numele satului. În raza comunei Brazi poate fi menționat castanul dulce care se găsește la izvorul Valea Rea și în locurile „La lac”, „Vârful Spiridon” „Vârful Gurguiata”. Existența acestui element mediteranean presupune că zona are un climat blând. La Iacobini poate fi întâlnită o moară veche pe apă. Există un pe teritoriul comunei un conac vechi realizat în stil clasicist, care se remarcă prin frumusețea fațadei străjuită de 10 coloane cu elemente dorice, care închid o terasă spațioasă. Marginea șoselei spre Buceava este înconjurată de dealuri cu pante repezi iar la marginea șoselei se întâlnesc numeroase izvoare care dau naștere pârâului Buceava.

În satul Mădrigești se află o biserică din lemn cu hramul „Sfântul Mucenic Gheorghe”, construită în 1804 și mutată în actualul loc în 1842. Biserica are nava dreptunghiulară la care se adaugă absida nedecroșată, este deci unul din cele mai simple planuri de biserici de lemn din Țara Zărandului. Tencuielile interioare și exterioare, lărgirea ferestrelor și adăugarea unei uși noi pe latura de sus, la o dată necunoscută, au știrbit mult din originalitatea acestui monument de arhitectură tradițională. Turnul cu bulbi de certă factură barocă, este, în felul său, singular la bisericile de lemn de pe valea Crișului Alb.

Dintre bisericile monument se poate aminti și biserica de lemn "Sfântul Mucenic Dimitrie" de la Buceava-Șoimuș, monument istoric și de arhitectură datat din secolulul al XVIII-lea fără să se poată preciza data construirii, dar se știe că în 1775 era sfințită. Biserica provine din satul Iacobini fiind strămutată în Buceava în 1867. Biserica este asemănătoare cu cea de la Brazi și conține o frumoasă colecție de icoane prăznicare în stil bizantin cu o vechime de peste două secole, aparținând unui iscusit pictor anonim, probabil țaran. Tipologic se înscrie într-o formă străveche și particulară a arhitecturii în lemn românești, aceea a unei corăbii cu capetele de apus și răsărit poligonale, cu trei și respectiv cinci laturi.

În Brazii există și un centru de informare turistică.

Turism

Cele mai importante obiective turistice din comuna Brazii sunt:

Biserica de lemn "Adormirea Domnului" din Brazii, construită în anul 1866. De formă dreptunghiulară, absida altarului este poligonală cu trei laturi și în prelungirea navei. Pereții sunt tencuiți la exterior, și la interior, inclusiv bolțile. Învelitoarea acoperișului, ca și clopotnița, este din tablă. Pe peretele de apus, biserica are un pridvor deschis. Biserica a deținut o frumoasă colecție de icoane pe sticlă, aflată acum la Mănăstirea Arad-Gai.

Biserica de lemn din Buceava - Șoimuș datează din secolul XVIII. Tencuielile de la pereți ascund orice inscripție și orice posibilitate de a constata dacă ulterior anului edificării s-au făcut și alte reparații (măriri de ferestre, străpungeri de pereți, ornamente crestate la portaluri). Cu ocazia eliminării pe viitor a acestor tencuieli se vor putea desluși eventuale taine ascunse, inclusiv din domeniul picturii. Valoarea excepțională a picturii, a monumentului în ansamblul său, sunt argumente care justifică intervenția de urgență a unei echipe de restauratori.

Biserica de lemn din Mădrigești datează din anul 1804.

Bibliografie specifică:

Godea Ioan, Medeleanu Horia, *Biserici de lemn din județul Arad*, ediția a doua.

****Meleguri arădene, Ghid turistic*, Arad 1972.

Petranu, Coriolan, *Bisericile de lemn din județul Arad*, Tipografia și Institutul de arte grafice Ios.Drotleff, Sibiu, 1927.

Popeangă, Vasile, *Rețeaua școlară arădeană din anul 1877*, în Vasile Popenagă, *Studii din domeniul științelor educației*, Editura "Vasile Goldiș" University Press, Arad, 2007.

Ioan Tuleu